

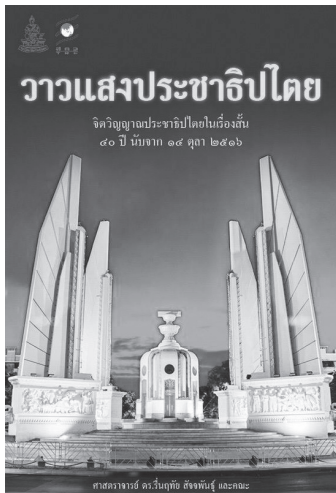
การเมืองร่วมสมัยในวรรณกรรม: จากกวีนิพนธ์การเมือง (เรื่องสี่) ถึงจิตวิญญาน ประชาธิปไตยในเรื่องสั้น

วิมลมาศ ปฤชากุล

อ.ด. (วรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ) ผู้ช่วยศาสตราจารย์
ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

E-mail: pwimonmas4@yahoo.co.th

рінฤทัย สัจจพันธุ์ (2558). วาวแสง
ประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย. 263 หน้า.

ในสถานการณ์ของความขัดแย้ง
ทางการเมืองไทยที่ต่อเนื่องมากกว่า 1
ทศวรรษแล้วนั้น กวีและนักเขียนในแวดวง
วรรณกรรมไทย แม้จะมีความขัดแย้ง
ในทางอุดมการณ์ และการเคลื่อนไหว
ทางการเมืองในชีวิตประจำวันกันบ้าง
ไม่มากก็น้อย แต่น่ายินดีว่า กวีและ
นักเขียนเหล่านั้นได้สร้างสรรค์งาน
กวีนิพนธ์ เรื่องสั้น และนวนิยายออกมา
แสดงจุดยืนและแนวคิดทางการเมือง
ของตนออกมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้

วงการวรรณกรรมพลอยได้เพิ่มปริมาณงานประพันธ์ที่จะสามารถใช้เป็นหลักไมล์ที่สำคัญสำหรับการศึกษาและเรียนรู้การพัฒนาการของวรรณกรรมร่วมสมัย
สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงสถานะ “ความเป็นสมาชิกสังคม
ของนักเขียน” ดังที่เคยเชื่อกันมาแล้วเมื่อหลายสิบปีก่อน ก็ยังแสดงให้เห็นถึงจิตสำนึกเพื่อสังคมส่วนรวมของนักเขียนและกวี ขณะเดียวกันก็
ตอกย้ำบทบาทและหน้าที่ทางสังคม (และวัฒนธรรม) ของวรรณกรรมและ
นักเขียนที่ไม่สามารถปฏิเสธได้เลย

เมื่อเกิดวรรณกรรมการเมืองว่าด้วยความขัดแย้งขึ้น ก็ย่อมส่งผลให้เกิด
การศึกษาวรรณกรรมแนวดังกล่าวด้วย เช่นเดียวกันเป็นเงาตามตัว อย่างไรก็ตาม
ปัจจุบันก็ยังนับว่าในแวดวงวิชาการด้านวรรณกรรมมีการศึกษาวรรณกรรม
ที่เกี่ยวกับความขัดแย้งทางการเมืองในห้วงเวลาราว 1 ทศวรรษนี้ไม่มากนัก
เท่าที่ผู้เขียนสำรวจได้ พบว่า มีนักวิชาการเพียงไม่กี่คนที่เริ่มศึกษาเรื่องนี้
ซึ่งอาจจะแบ่งออกเป็น นักวิชาการที่ศึกษาวรรณกรรมกับความขัดแย้งสองสี
โดยตรง และการศึกษาวรรณกรรมการเมืองกับความขัดแย้งปัจจุบันโดยอ้อม
โดยนักวิชาการกลุ่มแรกถึงขณะนี้ก็มีเพียง 2 คนเท่านั้น คือ เสาวณิต จุลวงศ์
อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พิเชฐ แสงทอง จากภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี แต่นักวิชาการทั้งสองก็ยังคง
เขียนเพียงบทความตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ แม้พิเชฐกำลังศึกษาเรื่อง
ดังกล่าวในรูปแบบงานวิจัย เรื่อง “สงครามวรรณศิลป์: กวีนิพนธ์การเมือง
กับการแสวงหาตัวตนและพื้นที่ของวรรณกรรมในสังคมไทย พ.ศ.2548-2558”
แต่ก็ยังไม่แล้วเสร็จ

ส่วนผู้ศึกษากลุ่มหลัง เป็นนักวิชาการจากโครงการเมธีวิจัยอาวุโส
ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย นั่นคือ ศ.ดร.รัชนีทิพย์ สัจจพันธุ์
จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง นำทีมคณาจารย์จากหลายๆ มหาวิทยาลัย
ในประเทศไทยไปร่วมศึกษา ได้แก่ นพดล ปรารค์ทอง จากมหาวิทยาลัย
ราชภัฏกรุงเทพฯ ชฎารัตน์ สุนทรธรรม จากมหาวิทยาลัยพายัพ อารียา

หุติณะ จากมหาวิทยาลัยศิลปากร และวุฒินันท์ ชัยศรี นักศึกษาระดับปริญญาโท

บทความของเสาวณิต จุลวงศ์ เรื่อง “รอยแยกของความคิดในกวีนิพนธ์การเมืองยุคแบ่งสีแยกข้าง” ศึกษาวิเคราะห์แนวความคิด และวาทกรรมทางการเมืองเบื้องหลังของการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ของกวีร่วมสมัย ซึ่งเสาวณิต จุลวงศ์ พบว่า แนวคิดของกวียุคนี้หยิบยืมมาจากกวีและนักเขียนกลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้าในยุค พ.ศ.2507-2523 ใน 3 ประการคือ อุดมการณ์ประชาธิปไตย ลัทธิมาร์กซ์ และอุดมการณ์ชาตินิยม แต่อุดมการณ์ทางการเมืองในบทกวีบ่งบอกถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่วนในด้านวรรณกรรม ผลจากวิวาทะระหว่างกวีนิพนธ์การเมืองทำให้ความเป็นวาทกรรมของกวีนิพนธ์ปรากฏชัดเจนขึ้น ซึ่งผู้สร้างและผู้เสพต่างยอมรับการผลิตซ้ำวาทกรรมการเมืองเหล่านั้นด้วยความยินดี ข้อค้นพบดังนี้ ทำให้เสาวณิตสรุปว่า 3 สายของมรดกความคิดทางการเมืองดังกล่าวนี้ได้มาแตกสลายในภายหลัง ซึ่งทำให้เห็นว่าการคลี่คลายของอุดมการณ์ทางการเมืองในบทกวีบ่งบอให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมที่เปลี่ยนไป (เสาวณิต จุลวงศ์, 2555)

จุดเด่นของบทความนี้อยู่ที่สามารถเชื่อมโยงให้เห็นถึงรากเหง้าของแนวคิดของกวีนิพนธ์การเมืองร่วมสมัยได้อย่างดีเยี่ยม เพียงแต่ข้อมูลกวีนิพนธ์ที่ยังไม่มากพอ ทำให้การวิเคราะห์ยังคงเหลือช่องว่างให้สามารถเติมเต็มได้อีก อย่างไรก็ตาม ข้อวิเคราะห์นี้ก็ทำให้ผู้อ่านพอจะมองเห็นร่องรอยของมูลเหตุแห่งความขัดแย้งทางการเมืองในยุคแบ่งสีเสื้อของกวีสองฝ่ายที่ดูผิวเผินเหมือนจะเป็นฝ่ายตรงข้ามกัน แต่แท้จริงแล้วก็เติบโตมาจากรากเหง้าทางความคิดว่าด้วยบทบาทและหน้าที่ของวรรณกรรมต่อการเมืองเดียวกัน

พิเชฐ แสงทอง ศึกษาเรื่อง “กวีนิพนธ์กับการเมือง: สำนักทางวรรณกรรมและสำนักทางการเมืองในสังคมไทยยุคการเมืองสีเสื้อ (พ.ศ.2553-2556)” ใน 3 ประเด็นสำคัญ คือ กำหนดกวีทั้งสองสี เนื้อหาของกวีนิพนธ์และความเหมือนและความแตกต่างของกวีนิพนธ์สองสีได้สรุปว่า การก่อเกิดของกวีเสื้อแดง

มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ความรุนแรงในทางการเมืองและการจับกุมที่ผู้ชุมนุมฝ่ายเสื้อแดงถูกมองว่าเป็นฝ่ายถูกกระทำ ดังเช่น อานนท์ นำภา ที่ยอมรับว่าตนตัดสินใจเขียนบทวีการเมืองเพราะเหตุการณ์ 19 กันยายน และการเสียชีวิตของนายนวนทอง ไพรวลัย เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้เขาและผู้คนที่จำนวนหนึ่งมองโลกเปลี่ยนไป ด้วยข้อมูลข่าวสาร จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ช่วงเดือน เมษายน-พฤษภาคม 2553 เมื่อเกิดการสลายการชุมนุมของทหารภายใต้รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เกิดการจับกุมคุมขังผู้ชุมนุมที่ถูกกล่าวหาว่าก่อเหตุจำนวนหนึ่ง นั้นเป็นเสมือนแรงผลักดันเบื้องต้นของอารมณ์ทะลักออกมาเป็นบทวี

ขณะที่การถือกำเนิดของกวีเสื้อเหลืองมีความสัมพันธ์กับระดับ รู้สึกถึงความชอบธรรมและไม่ชอบธรรมของผู้ใด ซึ่งมักเป็นข้าราชการและนักการเมือง เช่น “พีคนตี” ที่ลุกขึ้นมาเขียนบทวีก็เพราะทนไม่ได้ที่เห็นนักการเมืองสร้างความวุ่นวายให้ประเทศชาติเสียหาย

นอกจากนี้พิเชฐ ยังได้สรุปถึงข้อค้นพบว่า เนื้อหา ท่าที และน้ำเสียงของกวีนิพนธ์ที่มีเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์และความขัดแย้ง ตลอดจนความรุนแรงในช่วงไม่กี่ปีมานี้ พบว่า กวีทั้งสองฝ่ายมีความศรัทธาต่อแนวคิดทางสังคมการเมืองที่แตกต่างกัน มีมุมมองต่อแนวคิดทางการเมืองและเหตุการณ์เดียวกันแตกต่างกันอย่างน่าสนใจ โดยที่กวีกลุ่มที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวของฝ่ายเสื้อแดงนั้น มุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในระดับของระบบและโครงสร้างอันสื่อนัยถึงความเป็นผู้คัดค้านการปฏิวัติทางการเมือง ซึ่งเป็นการดำเนินรอยไปในแนวทางเดียวกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มเสื้อแดงส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะกลุ่มปัญญาชนนักวิชาการ

พิเชฐพบว่า กลุ่มกวีเสื้อแดงให้ความสำคัญกับ 2 เหตุการณ์ใหญ่ๆ คือ (1) การรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 มองว่าเหตุการณ์ในครั้งนี้เป็นเครื่องยืนยันว่า สังคมไทยไม่เคยมีประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และ (2) การใช้อำนาจรัฐอย่างรุนแรงในเหตุการณ์เดือนเมษายน และพฤษภาคม 2553 เห็นว่าเหตุการณ์ครั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงการสมคบคิดกันระหว่างอำนาจอุปถัมภ์แบบเก่ากับ

นักการเมืองสายอนุรักษนิยม ได้เปื้อดบังสิทธิเสรีภาพและชีวิตของประชาชนที่เชิดชูประชาธิปไตย

ส่วนในบทความ กวีนิพนธ์การเมืองสองสี จุดยืน การปะทะ และทางตันของ พิเชฐ แสงทอง ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางความคิดของกลุ่มการเมืองสองกลุ่ม ซึ่งนับว่าเป็นต้นเหตุของความขัดแย้ง ในบทความนี้พิเชฐได้วิเคราะห์แนวคิดของทั้งสองฝ่ายไว้อย่างชัดเจนผ่านการยกตัวอย่างบทกวีของจากทั้งกวีสองกลุ่มว่า “ฝ่ายหนึ่งต้องการประชาธิปไตยที่มีศาสนาเป็นตัวควบคุม หรืออาจเรียกได้ว่า ธรรมาธิปไตย ด้วยมองเห็นข้อบกพร่องของประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่มีช่องว่างให้เกิดการทุจริตฉ้อฉล เล่นพรรคเล่นพวกเป็นระบบอุปถัมภ์โดยนายทุนใหม่ แต่อีกฝ่ายหนึ่งกลับมองว่าประชาธิปไตยที่มีศาสนาควบคุมจะเอื้อให้เกิดการผูกขาดความดีและความเป็นคนดีของคนเพียงบางชนชั้นเท่านั้น” (พิเชฐ แสงทอง, 2556)

งานศึกษาที่กล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงบทบาทของนักวิชาการในการติดตามความเคลื่อนไหวทางวรรณกรรมซึ่งมีความเกี่ยวพันกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างลึกซึ้ง อันเป็นการยืนยันถึงการเป็นเหรียญสองด้านของวงการวรรณกรรมและวิชาการวรรณกรรมที่ด้านหนึ่งเป็นกวี/นักเขียน อีกด้านหนึ่งเป็นนักวิจารณ์/นักวิชาการวรรณกรรม

ในห้วงเวลาแห่งความขัดแย้งทางการเมืองจึงถือเป็นห้วงเวลาแห่งการแสดงบทบาทที่ควบคู่และผสมผสานกันระหว่างวรรณกรรมกับวิชาการวรรณกรรม หนังสือเล่มสำคัญที่พยายามแสดงบทบาทนี้ในห้วงเวลานี้อีกเล่มหนึ่งก็คือ “วาวแสงประชาธิปไตย: จิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น 40 ปี นับจาก 14 ตุลา 2516” ที่เขียนโดยศ.ดร.รีณทัตย์ สัจจพันธุ์ และคณะนักวิชาการจากหลายมหาวิทยาลัย

“วาวแสงประชาธิปไตยฯ” เป็นความพยายามของนักวิชาการวรรณกรรมในการย้อนกลับไปสำรวจตรวจตราการสะท้อนวิถีคิดและมุมมองต่อความหมายและความสำคัญของคำว่า “ประชาธิปไตย” ของนักเขียนเรื่องสั้นไทยในช่วงเวลา 4 ทศวรรษที่ผ่านมา การย้อนทวนนี้ปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นผลมาจากปรากฏการณ์

ทางสังคมและการเมืองไทยที่เกิดความขัดแย้งกันอย่างหนักระหว่างกลุ่มคน ซึ่งมีอุดมการณ์หรือจุดยืนทางการเมืองที่แตกต่างกัน อันแสดงออกผ่าน “สื่อ” กระทั่งได้ชื่อว่าเป็น “สงครามระหว่างสี” บ้างก็เป็น “ก๊ิฬาสี” ที่ส่งผลอย่างเลวร้าย ต่อสังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง ความปลอดภัย และระบบสวัสดิการทางต่างๆ ทางสังคมที่ขาดหลักประกันอันมั่นคง เมื่อเทียบกับก่อนหน้านี้

หนังสือเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของการนำเสนอรายงานการวิจัยชุด “จิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้นฯ” ซึ่งมีนักวิจัยจากหลากหลายมหาวิทยาลัย (ดังกล่าวข้างต้น) แยกกันพิจารณาเรื่องสั้นของนักเขียนที่มีภูมิสำเนาจากภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย เป็นโครงการที่ได้รับทุนส่งเสริมกลุ่มวิจัย (เมธีวิจัยอาวุโส) จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ระหว่าง พ.ศ.2554-2557

โดยหนังสือเล่มนี้แยกย่อยออกมาเพื่อนำเสนอให้เห็นการวิเคราะห์แนวคิดประชาธิปไตยในเรื่องสั้นที่ได้คัดสรรมาวิเคราะห์เป็นตัวอย่างจำนวน 10 เรื่องด้วยกัน ประกอบด้วย “บนราวแห่งความคับแค้น” ของพิบูลศักดิ์ ละครพล “อิสรภาพ” ของประชาคม ลุนาชัย “ลูกทวยโปรเจ็คท์” ขององค์ บรรจุน “พลเมืองดี” ของเสกสรร ประเสริฐกุล “วาวแสงแห่งศรัทธา” ของวัชร สัจจะสารสิน “คืนเดือนเพ็ญ” ของอุเทน พรหมแดง “แมงคาเรือง” ของชาคริต โภชะเรือง “ฉันและหล่อนกับงานของเรา” ของอรุดา โควินท์ “ปรากฏการณ์ที่ใครคนหนึ่งหายไปจากชีวิตของใครอีกคน” ของภาณุ ตรีเวช และ “ในตู้เย็น” ของจำลอง ฝั่งชลจิตร

เรื่องสั้นทั้ง 10 นี้นำเสนอแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย ซึ่งสังคมไทยยุค “ก๊ิฬาสี” ถูกเอียงกันอยู่ผ่านแนวการเขียนวรรณกรรมที่หลากหลาย ทั้งในรูปลักษณะของเรื่องสั้นเชิงสัญลักษณ์ เช่น บนราวแห่งความคับแค้น อิสรภาพ แมงคาเรือง และในตู้เย็น หรือเรื่องที่น่าสนใจอีกเรื่องเกี่ยวกับประชาธิปไตยโดยตรงไปตรงมาตามแบบของเรื่องสั้นสังคมนิยมอย่างเช่น ลูกทวยโปรเจ็คท์ วาวแสงแห่งศรัทธา คืนเดือนเพ็ญ เป็นต้น

จุดที่น่าสนใจของหนังสือเล่มนี้ก็คือ การนำเรื่องสั้นและบทวิเคราะห์มาวางเคียงกัน โดยวางเรื่องสั้นไว้ก่อน ซึ่งโดยนัยแล้วเหมือนกับต้องการให้ผู้อ่านได้ทดลองอ่านเรื่องสั้นและตีความหรือวิเคราะห์ความหมายหรือความเกี่ยวข้องกับ

ประชาธิปไตย (ซึ่งบังคับมาแล้วจากชื่อเล่มหนังสือ จากคำนำหัวหน้าคณะวิจัย และจากภาพหน้าปกที่เป็นรูปอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย) ด้วยตัวเอง ก่อนจะไป ถกเถียงกับข้อวิเคราะห์ของนักวิชาการในบทวิเคราะห์ซึ่งตีพิมพ์ตามมาด้านหลัง

เรื่องสั้นเชิงสัญลักษณ์เรื่อง “บนราวแห่งความคับแค้น” ของพิบูลศักดิ์ ละครพล บอกเล่าถึงเหตุการณ์บนรถเมล์ในเมืองที่สะท้อนถึงพฤติกรรมและ บทบาทของคนหลายๆ ฝ่าย ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อเดือนมกราคม 2521 หลังเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองของไทย คือ 6 ตุลาคม 2519 ศ.ดร.рінฤทัย วิเคราะห์ว่าเรื่องสั้นเรื่องนี้นำเสนอความหมาย 2 ระดับ คือ ความหมายพื้นผิว หรือความหมายตามลักษณะสามัญคือ การวิพากษ์ระบบการบริการคมนาคม ซึ่งเป็นสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของประเทศที่เอาเปรียบผู้ใช้บริการ รถเมล์ โดยสารราคาถูกที่สุด ซึ่งคนปัจจุบันเรียกว่า “รถเมล์ร้อน” กลายเป็นที่พึ่งของ คนรายได้ต่ำ พวกเขาต้องทนเบียดเสียดเบียดอัดกันอย่างอึดอัดและดูหมาน ถึงกระนั้นแล้ว คนขับรถก็ยังคงแะรับผู้โดยสารให้ขึ้นมาเบียดกันอีกทุกป้าย ทุกท่า ระหว่างทางก็ต้องพบกับการที่ต้องหยุดให้ตรวจตราของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

พิบูลศักดิ์ ไม่วายที่จะแสดงให้เห็นว่าคนทุกประเภทในรถคันนี้พยายาม เอาไรต์เอาเปรียบกัน บริษัทเจ้าของรถก็ไม่ยอมซ่อมพัดลมที่เสียหาย ทำให้อากาศร้อนอบอ้าวอย่างร้ายกาจ ผู้โดยสารต้องกระพือออกสื่อระบายความร้อน ขณะที่คนนั่งติดหน้าต่างไม่ยอมเปิดกระจกลงด้วยกลัวสายลมหนาวตีปะทะ หน้า “ผู้เขียนให้ภาพบรรยากาศในรถเมล์ที่ผู้คนขาดความเอื้อเฟื้อต่อคนอื่น และเอาเปรียบกันเล็กๆ น้อยๆ เพื่อความสุขสบายของตนเอง นอกจากคนนั่ง ใกล้หน้าต่างๆ ไม่ยอมเปิดกระจกหน้าต่างให้ลมเข้า เพื่อเอื้อเฟื้ออากาศ หายใจให้แก่คนที่นั่งตรงกลางรถและคนที่ต้องยืนตลอดทางแล้ว ผู้ชายก็เก็บ ความเป็นสุภาพบุรุษที่ควรเอื้อเฟื้อที่นั่นแก่เด็ก ผู้หญิง และคนชราเอาไว้ แต่ ใช้สิทธิของตนเป็นเจ้าของที่นั่งตามที่ได้จองตัวเอาไว้อย่างแล้งน้ำใจ” (หน้า 29)

ส่วนความหมายอีกระดับ ศ.ดร.рінฤทัย ตีความว่ามีความสัมพันธ์กับ สำนักทางสังคมและการเมืองหลังเหตุการณ์ตุลาคม 2514 และตุลาคม 2519 โดยเรื่องสั้นสร้าง “รถประจำทาง” เป็นสัญลักษณ์ของประเทศไทย “คนขับ

รถเมล์เป็นเสมือนเจ้าหน้าที่รัฐ ส่วนผู้โดยสารเปรียบเสมือนประชาชนชาวไทยทั้งหมดที่ต้องยอมจำนนต่ออำนาจรัฐบาลเผด็จการ...พวกเขาจึงไม่มีสิทธิ์ไม่มีเสียง และไม่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนประเทศตามระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง” (หน้า 33)

เรื่องสั้นเชิงสัญลักษณ์เรื่อง “อิสรภาพ” ของประชาคม ลุนาชัย แม้จะมีเนื้อหาที่แตกต่างในแง่ที่พยายามพูดถึงแก่นสารของมนุษย์ที่ล้วนแต่ต้องการเสรีภาพ แต่ผู้เขียนก็ตั้งใจวิพากษ์วิจารณ์ “ผู้กุมอำนาจ” ที่ตั้งใจสร้างระบบทุกอย่างเพื่อให้ผู้มีชีวิตสยบยอม เรื่องเล่าถึงชายชาวสวนชนชั้นกลางคนหนึ่งที่น่าสงสารอดทนมาเลี้ยงไว้หวังให้มันเป็นสัตว์ที่เชื่อฟังจะเป็นเพื่อนเล่นของมนุษย์ได้ พยายามคิดหาวิธีผูกมัดแบบต่างๆ มากมายแต่ท้ายที่สุดก็ไม่สามารถมัดล่ามมันเอาไว้ได้ จึงสยบยอมกักตัวตัวเองอย่างทรมานแล้วหลบหนีหายไป

ชฎารัตน์ วิเคราะห์ว่าเรื่องสั้นเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตที่ต้องการปลดปล่อยตัวเองจากเครื่องพันธนาการต่างๆ การทวนเวียนวกกันไม่ว่าจะด้วยความปรารถนาดีหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือไม่พยายามเข้าใจความเป็นธรรมชาติของชีวิตอื่นย่อมส่งผลกระทบที่รุนแรงต่อผู้ถูกระทำเสมอ

“สะท้อนให้เห็นว่า ‘เสรีภาพ’ มีความหมายต่อทุกชีวิตมากมายเพียงใด เพราะแม้แต่สัตว์เดียรัจฉานยังต่อสู้ทุกวิถีทางเพื่อปลดปล่อยตัวเองจากเครื่องพันธนาการที่ถูกมนุษย์ล่ามร้อยไว้ แล้วมนุษย์จะยอมให้เสรีภาพของตนเองถูกลดทอนด้วยน้ำมือมนุษย์ด้วยกันหรือ จึงถามในเรื่องนี้จึงเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่นักเขียนใช้เป็นภาพแทนของคนในสังคมประชาธิปไตยที่ไม่ยอมจำนนต่อการถูกกักขังทำให้หมดอิสรภาพหรือถูกกลืนจนเสรีภาพโดย ‘ไม่เป็นธรรมชาติ’” (หน้า 56)

มีสองเรื่องสั้นในชุดวิจัยเล่มนี้ที่มีความแตกต่างจากเรื่องอื่นๆ ในแง่ที่ว่า เป็นงานประพันธ์ที่มุ่งให้ภาพของกลุ่มชาติพันธุ์คือเรื่อง ลูกทวายโปรเจกต์ขององค์ บรรจุน เรื่องสั้นเล่าเรื่องผลกระทบของการพัฒนาชุมชนชายแดน

ที่มีต่อชนกลุ่มน้อย โดยเฉพาะการใช้อำนาจรัฐที่ไม่เป็นธรรมและไม่พึงเสียงประชาชน ชนกลุ่มน้อยฝั่งไทยถูกเจ้าหน้าที่รัฐเผาทำลายหมู่บ้านเพียงเพื่อจะขับไล่ให้ออกไป เพราะจะได้เอาอภิมหาโครงการความร่วมมือมาลงคนเหล่านี้เป็นคนต่างด้าว ไม่มีบัตรประชาชน และถูกมองว่าไม่ใช่เจ้าของประเทศ องค์ บรรจุนสะท้อนปรากฏการณ์นี้จากมุมมองภายในของตัวละคร ทำให้ผู้อ่านสัมผัสได้ถึงความคับแค้นในใจที่คุ้ง

จะว่าไปแล้ว เรื่องสั้นแนวนี้นเคยเป็นที่นิยมกันมากในช่วงปลายทศวรรษ 2520-2530 กล่าวคือสังคมไทยยุคนั้นเป็นยุคของการเร่งรัดพัฒนาเมืองให้กลายเป็นชนบท มีโครงสร้างพื้นฐานเกิดขึ้นมากมายในนามของการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ นักเขียนแนวสังคมนิยมจึงนิยมเขียนถึงผลกระทบของการพัฒนาดังกล่าวต่อชาวท้องถิ่นดั้งเดิม หรือชาวบ้านที่เป็นเจ้าของพื้นที่ในแง่ของการที่โครงการและผลจากโครงการทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่เปลี่ยนแปลง เกิดการเคลื่อนไหวอพยพเพื่อใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างชาวบ้านและคนนอก (เช่น นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่รัฐบาล ครู พระ เป็นต้น) เรื่องสั้นขององค์ บรรจุน อยู่ในแนวเรื่องแบบนี้ แม้ว่าจะตามหลังแนวนิยมในยุคดังกล่าวหลายปี แต่เหตุการณ์ลักษณะนี้กลับไปเกิดที่ริมชายแดนซึ่งเป็นพื้นที่ที่จะมีการจัดสรรและพัฒนาร่วมกันระหว่างสองประเทศ ทำให้เห็นได้ว่าการพัฒนานั้นได้หลกไหลจากศูนย์กลางสู่ชายขอบในช่วงทศวรรษ 2520-2530 กระทั่งลุกลามไปถึงชายแดนในที่สุด จนคนชายแดนซึ่งแต่เดิมนั้นมีอัตลักษณ์ที่สามารถข้ามพรมแดนอัตลักษณ์และพรมแดนทางภูมิศาสตร์ได้ ก็ไม่สามารถดำรงอัตลักษณ์อันเคลื่อนไหวนั้นได้อีกต่อไป จำเป็นต้องเลือกหาอัตลักษณ์เดียวมาแสดงให้อำนาจรัฐได้ประจักษ์หรือยอมรับ

“แมงคาเรือง” ของชาคริต โภชะเรือง กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์มลายูมุสลิมทางภาคใต้ได้อย่างน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เรื่องสั้นหยิบยกเอาถิ่นบ้านมลายูมาปรับเปลี่ยนเป็นเรื่องสั้นสมัยใหม่ ทำให้การนำเสนอเรื่องมีสีสันผสมผสานระหว่างเรื่องจริงกับลักษณะเหนือจริงแนวอัตถนิยมมา

ชาคริต ให้แมงคาเรืองเป็น “สัญลักษณ์ของความรู้ความเข้าใจ และ

ความเชื่อผิดๆ” ที่นำมาซึ่งความรุนแรงในภาคใต้ วุฒินันท์ ชัยศรี ผู้วิเคราะห์เรื่องสั้นเรื่องนี้กล่าวว่า แมงคาเรือง น่าจะเป็นสัญลักษณ์หรือข้อมูลข่าวสารที่ตัวละครผู้ก่อความไม่สงบได้รับมาเกี่ยวกับเรื่องเล่าความเป็นมาของรัฐปัตตานี อันรุ่งเรืองในอดีต เรื่องเล่านี้เข้ามา “แทรกอยู่ในอกของอัปตูลนาแซห์ที่เกิดรูโหว่จากการสูญเสียน้องชายฝาแฝดไป” (หน้า 161)

จากเรื่องสั้นที่กล่าวมา 3 เรื่องเป็นแนวสัญลักษณ์ 1 เรื่องเป็นแนวสัจนิยม แต่ทั้งหมดนั้นมีลักษณะร่วมกันประการหนึ่งก็คือ เป็นเรื่องที่ล้นแล้วแต่ให้คำวิพากษ์วิจารณ์อำนาจและการใช้อำนาจของรัฐหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เรื่องสั้นทั้งหมดนี้ไม่ได้กล่าวถึงประชาธิปไตยโดยตรง แต่คณะผู้วิจัยก็นำมาวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นถึงจิตวิญญาณแห่งประชาธิปไตย อันเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่า เรื่องเล่าลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองเกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเขียนโดยอ้อมๆ ในแง่ที่เป็นเรื่องสั้นที่เทิดทูนอิสรภาพและเสรีภาพ ความเท่าเทียม การสร้างตัวละครให้รัฐหรือผู้กุมอำนาจเป็นตัวร้ายในเรื่อง สะท้อนให้เห็นเมโนทัศน์ของวรรณกรรมที่มองว่าการยึดกุมอำนาจเอาไว้ที่ใครหรือผู้ใดผู้หนึ่ง (ซึ่งเรื่องก็เปรียบเทียบกับคนขับรถเมล์ ชาวสวนเลี้ยงลิง รัฐบาล และอำนาจของเรื่องเล่า) นั่นเป็นสิ่งที่ขัดขวางต่อการเติบโตของอิสรภาพและเสรีภาพ อันเป็นองค์ประกอบสำคัญที่บ่งบอกถึงความเป็นสังคมประชาธิปไตย ในแง่นี้จึงน่าชื่นชมคณะผู้วิจัย ที่ตีความคำว่าประชาธิปไตยลงไปถึงระดับปรัชญา ทำให้สามารถแสวงหาเรื่องสั้นที่ไม่เพียงนำเสนอปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยทั่วไปที่ให้ความสำคัญกับตัวละครนักการเมือง นักการเมืองเลือกตั้ง และพฤติกรรมการค้าขายเพียงเท่านั้น

เรื่องสั้น “ในตู้เย็น” ของจำลอง ฝั่งชลจิตร ซึ่งเคยเป็นที่กล่าวขวัญกันในแวดวงผู้นิยมเรื่องสั้นว่าสามารถจำลองให้เห็นจิตวิญญาณของคนชั้นกลางในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างแยบยลที่สุดในช่วงเกือบ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา คณะผู้วิจัยก็ไม่ลืมที่จะวิเคราะห์เรื่องสั้นเรื่องนี้ โดย ศ.ดร.วันฤทัย เห็นว่าจำลองใช้ “การบริโภค” เป็นภาพพื้นของการแสดงแนวคิดเรื่องประชาธิปไตย ซึ่งสื่อคำว่า “ระบบบริโภคนิยมซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันเอาเปรียบ เป็นตัวลิดรอน

ความเป็นประชาธิปไตยในสังคม” (หน้า 240)

ส่วนเรื่องสั้นที่เหลือ บางเรื่องก็เขียนขึ้นในยุคแรกๆ ของการประกวดวรรณกรรมการเมืองพานแว่นฟ้า ของรัฐสภา เช่น เรื่อง “คืนเดือนเพ็ญ” ของ อุเทน พรหมแดง (พานแว่นฟ้า 2546 เป็นชื่อรวมเรื่องสั้นพานแว่นฟ้าเล่มแรก ที่วางจำหน่ายในร้านสะดวกซื้อเซฟเว่นอีเลเว่น) และ “วาวแสงแห่งศรัทธา” ของวัชร สัจจะสารสิน (พานแว่นฟ้า 2547) ทั้ง 2 เรื่องตีโจทย์ของพานแว่นฟ้าตามแนวของรัฐสภาผู้จัดการรางวัล ทำให้สร้างเรื่องสะท้อนการเลือกตั้งอย่างตรงไปตรงมาและมีความหวังว่าสำนึกของพลเมืองไทยจะงอกงามขึ้นเหมือนกับดอกผลแห่งประชาธิปไตยที่ย่อมจะเกิดขึ้นจากการผลิอกของสำนึกแห่งสิทธิและหน้าที่

หากกล่าวโดยสรุป ในช่วงเวลากว่า 10 ปีที่สังคมไทยเกิดความขัดแย้งทางการเมืองและสังคมนี้ ถือเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ทำให้เมล็ดพันธุ์วรรณกรรมการเมืองได้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่งราวกับได้ฝนอันชุ่มฉ่ำ แม้ว่าในความปรารถนาจริง ๆ คงไม่มีนักเขียนคนไหนอยากให้ความขัดแย้งรุนแรงบังเกิดขึ้นก็ตาม

เอกสารอ้างอิง

- พิเชฐ แสงทอง. (2556ก). “กวีนิพนธ์การเมืองสองสัปดาห์ ยุบการปะทะ และทางตัน”, **ปากไก่ สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย**. (ตุลาคม), 43-49.
- พิเชฐ แสงทอง. (2556ข). “กวีนิพนธ์กับการเมือง: สำนึกทางวรรณกรรมและสำนึกทางการเมืองในสังคมไทยยุคการเมืองเสื้อสี (พ.ศ. 2553-2556)”, **ปากไก่ สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย**. (พฤษภาคม), 50-69.
- รีนฤทัย สัจจพันธุ์ และคณะ. (2558). **วาวแสงประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เสาวณิต จุลวงศ์. (2555). “รอยแยกของความคิดในกวีนิพนธ์การเมืองยุคแบ่งสีแยกข้าง”, ใน **สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (บรรณาธิการ). ศาสตร์แห่งวรรณคดี คือตรีศูลี: ทฤษฎีสุนทรียะ สังคม**. กรุงเทพฯ: คอนเซ็ปท์พริ้น.

